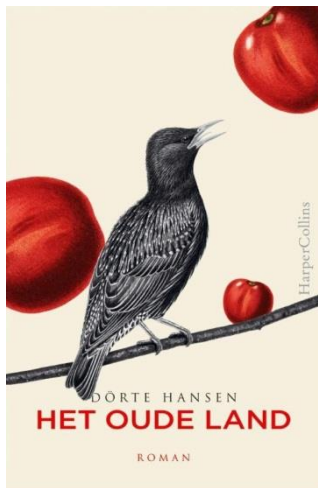

Lucienne Pruijs

Het oude land

Lucienne Pruijs (1967) studeerde Duitse Taal- en Letterkunde met als specialisatie vertalen en volgde de VertalersVakschool. Ze vertaalde werk van o.m. Franz Fühmann, André Georgi en Sebastian Fitzek. Haar vertaling Het oude land van Dörte Hansen werd genomineerd voor de Europese Literatuurprijs 2017. 'Het oude land' werd op 19 april 2017 in Utrecht als lezing uitgesproken tijdens de Vertalersgeluktournee en verscheen eerder op de website van het Nederlands Letterenfonds.

Het oude land

De schrijfster Dörte Hansen had in 2015 met haar debuut *Altes Land* in Duitsland een enorm succes. Blijkbaar sprak het verhaal een groot publiek aan. De hoofdpersonen zijn twee vrouwen die allebei gevlucht zijn. De een is een oude vrouw die als kind met haar moeder begin 1945 vanuit Oost-Pruisen is gevlucht. Ze kwam op een oude boerderij terecht in de streek Altes Land bij Hamburg. De andere vrouw, haar jongere nicht, is bedrogen door haar vriend en klopt met haar jonge zoontje vanuit de stad bij haar tante op het platteland aan. Gaandeweg het boek wordt duidelijk hoe hun levens zijn verlopen en hoe ze geworden zijn, zoals ze zijn.

Vrijwel alle personages zijn op een bepaalde manier beschadigd, ze hebben moeite om te zeggen wat ze werkelijk voelen of willen, en die onmacht gaat over op de volgende generaties. Ze praten, zoals Hansen iemand laat zeggen: ‘Alsof iedereen maar een kleine voorraad woorden had waarmee je het tot aan je dood moest doen.’

Hansen weet met korte zinnen de karakters in het verhaal heel goed te typeren en een bepaalde sfeer neer te zetten. Daarvoor maakt ze ook gebruik van citaten van volksliederen, oude en moderne kinderversjes en er wordt ook regelmatig in het Platduits, de streektaal uit Noord-Duitsland, gepraat, en daar begint het dilemma van de vertaler: hoe kun je in het Nederlands zaken overbrengen die heel cultuurgebonden zijn.

Bij het maken van een vertaling staat voorop dat de Nederlandse lezer dezelfde ervaring krijgt als de Duitse. Je gaat op zoek naar wat met een mooi Duits woord de ‘Wirkungsäquivalenz’ heet. Als je met die instelling naar het Platduits kijkt, dan is dit voor de Duitse lezer soms best lastig te begrijpen en de schrijfster heeft in het origineel op maar één plek de lezer geholpen door een voetnoot toe te voegen. Verder zorgt ze ervoor dat je het Platduits steeds uit de context van het verhaal kunt begrijpen. Platduits zit als het ware tussen het Duits en het Nederlands in. Dus met een beetje moeite kan een Nederlander het ook lezen.

Een voorbeeld: de hoofdpersoon Vera staat bij het graf van haar stiefvader die na een lange lijdensweg gestorven is. Dan komt de buurman om haar te troosten en zegt: ‘He het dat achter sik.’ Ik denk dat dat voor een Nederlander beter te begrijpen is dan voor de gemiddelde Duitser.

Daarom heb ik besloten het meeste Platduits te laten staan en op enkele plaatsen een voetnoot toe te voegen, waar verschillende mensen aangaven dat ze het echt niet begrepen of waar het verwarring zou kunnen opleveren. De zin: ‘von mi gift dat nix’ zou je ook kunnen lezen als ‘dat geeft niets’ terwijl het ‘van mij krijg je niets’ betekent. Het is dus niet zo dat je het Platduits met bijvoorbeeld Gronings kunt vertalen. Zo

van, dat is ook het noorden. Want Gronings hoort bij Groningen. Dat is het rare aan vertalen, de mensen in het boek spreken Nederlands terwijl je als lezer weet dat het in Duitsland afspeelt. Het is een illusie die geaccepteerd wordt, maar als ze dan opeens een geografisch aanwijsbaar dialect gaan spreken, prik je de illusie door. Dus nu had ik het geluk dat ik het kon laten staan en anders had ik er een nepdialect van moeten maken of het gewoon in ABN moeten vertalen.

Een voorbeeld van een citaat dat gebruikt wordt is het volgende. Er is een scene waarin een weduwnaar mijmert over de stilte in zijn leven nadat zijn vrouw is overleden en dat hij niet kan wennen aan de lege plek in zijn bed. Dan staat er opeens de zin '*Mein rechter, rechter Platz ist leer*'. Als je het heel letterlijk zou vertalen en de herhaling zou weglaten, dan is het 'mijn rechterplek is leeg.' Dat past in de situatie, maar voor Duitsers is meteen duidelijk dat dat uit een kinderspelletje komt, waarbij de stoel aan de rechterkant van een kind leeg is. Dat kind vraagt een ander kind naast hem te komen zitten (*Mein rechter, rechter Platz ist leer, ich wünsche mir die/den .. her*) en zo leer je snel elkaars namen. Als je die dimensie er ook in wilt hebben, dan moet je op zoek naar een soortgelijk spelletje, maar wij kennen dat niet. Ook met dichtregels over bijvoorbeeld 'leegte' kwam ik er niet uit. Tot ik uiteindelijk op een kinderliedje uitkwam. Namelijk de tweede regel van groen is 't gras, groen is 't gras onder mijne voeten, en dan komt: 'Ik heb verloren mijn beste vriend.' Die 'rechterplek' is weg, maar er komt iets voor in de plaats wat net een beetje extra heeft.

Een ander voorbeeld waar ik ook heb moeten zoeken hoe dit het beste voor de Nederlandse lezer kan worden overgebracht, is het volgende fragment. De nicht uit het verhaal, Anne, komt met haar vierjarige zoontje Leon onverwachts thuis en vindt haar man met een andere vrouw. Anne gaat verbijsterd in de keuken zitten en hoort op de achtergrond dat Leon naar een bekend Duits kinderliedje luistert. Dat liedje heet *Anne Kaffeekanne* en gaat over een meisje dat rondvliegt op een bezemsteel en allerlei mensen en dieren in de wereld ontmoet.

De schrijfster citeert een paar regels van dat lied en eindigt het hoofdstuk met *Schneewittchen im weißen Wagen, und hier saß Anne Kaffeekanne*. Letterlijk vertaald: Sneeuwwitje in haar witte wagen en hier zat Anne Koffiekan.

Da flog sie, oh Pardon, auf dem Besenstiel davon, geradeaus, übers Haus, dreimal rum und hoch hinaus ...

Am Küchentisch saß Anne, sie hatte noch immer den Mantel an und baggerte mit einem großen Löffel in einem Glas Rapunzel-Haselnusscreme aus dem Bio-Supermarkt. Hörte nicht auf damit, als Christoph sich neben sie setzte, schaufelte weiter die teure Vollrohrzucker-Pampe in sich hinein, bis er ihr den Löffel aus der Hand nahm und das Glas verschraubte. Dann legte sie den Kopf auf den Tisch und schloss die Augen, als horchte sie an dem vernarbten Holz, und sie brauchte ihm gar nicht mehr zuzuhören, als er ihre Hand nahm, weil sie die Füße mit den roten Nageln ja gesehen hatte und das lange schwarze Haar bis zu den Hüften.

Schneewittchen im weißen Wagen, und hier saß Anne Kaffeekanne.

Je hebt hier te maken met een aantal dingen, een kinderliedje dat voor de generatie onder veertig algemeen bekend is, een rijm: Anne Kaffeekanne, de tegenstelling Sneeuwwitje (haar knappe rivale) en Anne, en de terugverwijzing naar het liedje. Dus wat te doen. Het liedje vertalen? Maar dan was niet duidelijk geweest dat Anne Kaffeekanne aan het eind refereerde naar die liedregels. Dus ik heb een redelijk bekend liedje van Annie M.G. Schmidt genomen, de heks van Sier-kon-fleks. Dan had ik in ieder geval het rijm, ik kon de geciteerde regels over het vliegen op een bezemsteel gebruiken, waardoor duidelijker is dat de heks van Sier-kon-fleks daarnaar terugverwijst en er is een tegenstelling Sneeuwwitje – heks. Dus nu krijg je:

‘Op zondag neemt zij de kolonel en tovert hem om in een mokkastel. Op maandag doet zij niet zoveel, dan jakkert zij op haar bezemsteel...’

Anne zat aan de keukentafel. Ze had nog steeds haar jas aan en schepte met een grote lepel in een pot Rapunzel-hazelnootpasta uit de biosupermarkt. Ze hield daar niet mee op toen Christoph naast haar ging zitten, ze bleef de dure volle rietsuikerbrij naar binnen schuiven tot hij de lepel uit haar hand pakte en de pot dichtdraaide. Daarna legde ze haar hoofd op tafel en sloot haar ogen alsof ze aandachtig naar het gebutste hout luisterde. Ze hoefde hem helemaal niet meer aan te horen toen hij haar hand pakte, omdat ze de voeten met de rode nagels had gezien en het lange zwarte haar tot aan haar middel.

Sneeuwwitje in haar witte wagen en hier zat de heks van Sier-kon-fleks.

Een vertaler moet steeds alert zijn op verwijzingen en mogelijke bedoelingen van de schrijver. Soms ben je daar zo op gefocust dat je iets ziet wat helemaal niet zo bedoeld is. In de Duitse tekst staat dat er mensen ‘Spalier standen’. Dat is een vaste uitdrukking en betekent zoiets als een haag vormen of in twee rijen staan. Maar een Spalier is ook de benaming voor het latwerk van fruitbomen. Het boek speelt in een fruitteeltgebied en er wordt ook vaak naar verwezen. Ik dacht dat de schrijfster er een bedoeling mee had om juist hier het woord Spalier te gebruiken en dat ik er dus ook in het Nederlands iets mee moest. En daar was ik niet zo blij mee omdat spalier een vrij onbekend woord is. Maar toen ik haar ernaar vroeg, reageerde ze heel verbaasd dat ze niet had geweten dat Spalier ook die betekenis had.

Dus soms zie je als vertaler ook te veel betekenissen en dubbele bodems. Maar het mooie aan het vak is als het lukt om zoveel mogelijk betekenislagen in de vertaling over te brengen.